

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Lain nimikkeessä painottuu rikosepäilyjen selvittäminen, mutta siinä ei huomioida vaativia huoltoriitoja, jotka on kuitenkin sisällytetty lakiehdotuksen soveltamisalaan. Lain nimike ei siten kuvaa sääntelyn kokonaisuutta parhaalla mahdollisella tavalla.

1 § Soveltamisala

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala suhtautuu myönteisesti lain soveltamisalan laajentamiseen siten, että lakia sovelletaan kaikkiin alaikäisiin lapsiin. Yksikön tehtäviin ehdotetut laajennukset ovat kokonaisuutena perusteltuja ja kannatettavia.

Lain soveltamisalan laajentaminen koskemaan lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita kuullaan rikoksen todistajina, on kannatettavaa.

Yksiköiden lakisääteisten tehtävien laajentaminen kattamaan ensivaiheen psykososiaalinen tuki on niin ikään kannatettavaa, koska pääsy

ensivaiheen tuen palveluihin hyvinvointialueilla ei tällä hetkellä ole yhdenvertaista.

OiPsy-yksikön tarjoama ammatillinen tuki ja neuvontatehtävä muille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille nähdään tärkeänä ja tarpeellisena.

Soveltamisalan ulottaminen kattamaan myös avustaminen erityisen vaativissa huoltoriidoissa on perusteltua. Tämän osalta on kuitenkin tarpeen täsmentää, missä tilanteissa avustamista käytetään ja mitkä tilanteet rajautuvat soveltamisalan ulkopuolelle. Mikäli uudistus toteutetaan esitetystä

muodossa, erityisen vaativan huoltoriidan kriteerit tulisi määritellä vielä tarkemmin. On perusteltua, että tuomioistuimella on mahdollisuus saada päätöksenteon tueksi asiantuntija-arvioita henkisen väkivallan haittavaikutuksista sekä asiantuntemusta lapsen kokemuksista huoltoriidoissa ja vieraannuttamistilanteissa. OiPSY-yksikön roolin laajentaminen koskemaan myös vaativia huoltajuuskiistoja tukee hyvinvointialueen työtä lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa. Lisäksi se auttaa vieraannuttamistilanteiden arviointia sekä hoidollista työtä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Pidetään tärkeänä, ettei lain soveltaminen rajoitu ainoastaan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin, vaan että se kattaa myös muut vakavat rikosepäilyt, kuten ihmiskaupan ja vapaudenriiston. On tärkeää tunnistaa, että joissakin tilanteissa lapsi voi olla ihmiskaupan tai vapaudenriiston uhri myös silloin, kun häntä epäillään osallisuudesta muihin rikoksiin, kuten petoksiin, varkauksiin, ryöstöihin, paritukseen tai huumausaineiden myyntiin. Tätä kohtaa voisi vielä täsmentää esitykseen.

2 § Yksikön tehtävät

Kannatetaan OiPSY-yksikön tarjoamaa ensivaiheen psyykkistä tukea lapselle ja perheelle tilanteissa, joissa lapsi on kohdannut väkivaltaa ja asia on edennyt poliisitutkintaan.

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala pitää myönteisenä sitä, että oikeuspsykologian yksiköissä olisi tarjolla psyykkistä tukea ja hoidon tarpeen arviointia alaikäisten rikosten uhrien lisäksi myös alaikäisille rikoksen tekijöille ja rikoksen todistajille. Tällä hetkellä alaikäiset seksuaalirikosten tekijät sekä perheen sisäisiin pahoinpitelyihin, henkiseen väkivaltaan tai seksuaalirikoksiin liittyvät sisarusten väliset tilanteet jäävät usein ilman hoitokontaktia, vaikka lapsi tai perhe sitä toivoisi. Poliisi ei välttämättä tutki alle 15-vuotiaan tekemää perheen sisäistä rikosta, eikä lapsi pääse oireidensa perusteella hoidon piiriin. Tällöin hoidon järjestäminen jää usein vanhemman vastuulle ja kustannettavaksi.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uutta menettelyä, jossa lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavien sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin lapsen kokemusten selvittäminen erityisen vaativissa huoltoriidoissa sekä lausunnon antaminen tuomioistuimelle lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksenteon tueksi.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden käsittelystä tuomioistuimissa säädetään lapsenhuoltolaissa.

Yksikön uudeksi tehtäväksi esitetty menettely kytkeytyy läheisesti lapsenhuoltolain 16 §:ssä säädettyyn hyvinvointialueen tekemään olosuhdeselvitykseen. Hallituksen esityksessä kuvataan erilaisia tapoja yhteensovittaa esitettyä uutta menettelyä ja lapsenhuoltolain 16 §:n selvitystyötä. On tärkeää, että uudesta menettelystä säädetään myös lapsenhuoltolaissa.

Hallituksen esityksessä kuvatut vaihtoehdot lausunnon pyytämisestä joko olosuhdeselvityksen valmistumisen jälkeen tai samanaikaisesti sen kanssa herättävät huolta etenkin prosessien mahdollisesta pitkittymisestä ja toisaalta siitä, millä tavoin hyvinvointialueen ja yksikön välillä tehdään yhteistyötä. Mikäli kumpikin taho työskentelee erikseen, on mahdollista, että molempien näkökulma lapsen ja perheen kokonaistilanteeseen jää vajaaksi.

Lapsenhuoltolain mukaisen selvitystyöskentelyn kehittäminen siten, että selvitys laadittaisiin hyvinvointialueen ja oikeuspsykologisen ja -psykiatrisen yksikön yhteistyönä, voisi olla myös toimiva ja tuomioistuimen päätöksentekoa tukeva ratkaisu. Helsingin kaupungin perheoikeudellisessa yksikössä on saatu myönteisiä kokemuksia selvityksistä, jotka on toteutettu sosiaalityöntekijöiden ja psykologien yhteistyönä.

Nykytilan arviointi sekä ehdotus yksikön uudesta tehtävästä perustuvat pitkälti vaativista erotilanteista tehtyyn selvitykseen (Vaitomaa-Särkelä). Hallituksen esityksen valmistelussa ei ole kuultu hyvinvointialueita eikä lapsenhuoltolain mukaisia selvityksiä laativia ammattilaisia. Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala näkee perusteltuna, että esitettyä uutta menettelyä valmisteltaisiin kokonaisvaltaisemmin yhteistyössä hyvinvointialueiden ja tuomioistuinten kanssa, jotta menettely vastaa käytännön tarpeita ja tukee tehokkaasti lapsen edun mukaista päätöksentekoa.

Lapsen kuuleminen on keskeinen osa tuomioistuimelle laadittavaa selvitystä. Huomionarvoinen seikka on, että lapsen huoltoa koskeva oikeusprosessi on lähtökohtaisesti asianosaisjulkinen. Tämä kerrotaan lapsille, joita tavataan selvitystä laadittaessa. Lapset tulevat näin ollen tietoisiksi siitä, etteivät he voi kertoa kokemuksistaan ja asioistaan luottamuksellisesti selvitystä tekeville työntekijöille, vaan heidän kertomansa asiat tulevat prosessin myötä myös vanhempien tietoon. Tämä jo itsessään vaikuttaa lasten mahdollisuuksiin kertoa näkemyksiään ja kokemuksiaan, sillä useat huoltoriitaprosesseissa olevat lapset kokevat lojaliteettiristiriitaa, eivätkä esimerkiksi tästä syystä pysty ilmaisemaan näkemyksiään. Lisäksi lapsille on tyypillistä huoli vanhempien reaktioista, erityisesti pelko vanhempien suuttumisesta, minkä seurauksena lapsi saattaa ottaa vastuuta vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilymisestä.

Lasta tulisi kuulemisen yhteydessä suojella vanhempien väliseltä konfliktilta ja edellä kuvatuilta kuormittavilta asetelmilta. Lisäksi todettakoon, että lapsen toistuva kuuleminen eri viranomaisen toimesta kuormittaa lasta. Usein lasta on jo ennen varsinaista selvitysprosessia voitu kuulla esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä sekä lastensuojelussa tai perhesosiaalityössä. Lapselle saattaa olla myös määrätty lastensuojelulain 22 §:n mukainen edunvalvoja lastensuojeluasioihin. Koska lapsen ympärillä voi olla lukuisia eri toimijoita, on tärkeää kiinnittää huomiota kuulemisten määrään, tarkoituksenmukaisuuteen ja keskinäiseen yhteensovittamiseen.

Olisi toivottavaa, että hallituksen esityksen perusteluissa avattaisiin tarkemmin, miten OiPsy-yksikön uusi tehtävä soveltuu huoltoriitatilanteisiin, joissa asiassa ei epäillä rikosta. Erityisesti olisi hyvä selvittää, onko yksiköllä tällöin oikeus velvoittaa vanhemmat yhteistyöhön ja sallimaan lapsen tutkimukset.

OiPsy-yksikön roolin vahvistaminen edistää myös hyvinvointialueiden ammattilaisten osaamista lapsiin kohdistuvissa vakavissa väkivaltaepäilyissä. Vaikka vain pieni osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta etenee poliisitutkintaan ja OiPSY:n tutkimuksiin, on tärkeää, että hyvinvointialueella on mahdollisuus monialaiseen konsultointiin ja neuvojen saamiseen myös lievemmissä väkivaltaepäilyissä sekä tilanteissa, joissa poliisitutkinta ei syystä tai toisesta etene.

Hyvinvointialue jatkaa yleensä kuitenkin lapsen kanssa työskentelyä tai tekee seurantaä näissä epäselvissä tai lievemmissä tapauksissa, mikä auttaa estämään tilanteiden eskaloitumisen vakavampiin väkivaltarikoksiin.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Helsingin kaupungin sosiaali- terveys- ja pelastustoimiala näkee kannatettavana OiPsy-yksikön moniammatillisen asiantuntijaryhmän muodostamisen, jossa lapsen yhteenvetoa tarkastellaan lapsen edun näkökulmasta ja johon lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä lastensuojelusta on kutsuttuna mukaan.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

-

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

-

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

-

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

-

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

-

Mahdolliset muut kommentit esitysluonnoksesta

Kaikkienensa ehdotettu lakimuutos on myönteinen, odotettu ja vastaa muuttuneita tarpeita. Moniammatillisuuden korostaminen toimintatavoissa kaikissa prosessin vaiheissa on ehdottoman myönteistä ja vahvistaa lapsen oikeusturvaa. Esitetyt ehdotukset edistävät ja tukevat rikosprosessien käsittelyä lapsiin kohdistuvissa väkivaltaepäilyissä.

Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala pitää tärkeänä, että lakiehdotus tukee lapseen kohdistuvien eri väkivallan muotojen tunnistamista sekä ammatillisen osaamisen kehittämistä näihin teemoihin liittyen.

Lastensuojelun näkökulmasta on tärkeää, että lastensuojelun sosiaalityön toimintamahdollisuudet, velvollisuudet sekä oikea-aikainen tiedonsaantioikeus turvataan, jotta lapsen oikeus suojeluun voi toteutua tarpeenmukaisesti ja oikea-aikaisesti.

Lehtinen Katriina
Helsingin kaupunki - Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala, Toimialajohtaja